

ВИЛЊУС

Вилњус је највећи и главни град Литваније. Иако се град у нашој литератури и свакодневном говору најчешће назива Вилнус, правилан изговор његовог назива на литванском језику приближно гласи Вилњус. Да је Вилњус правилан назив указује и познати филолог Иван Клајн у „Речнику језичких недоумица“ из 2011. године. Град се налази се у југоисточном делу државе, на ушћу реке Вилње у реку Нерис. Први пут се помиње у писму Великог војводе од Литваније, Гедиминаса 1323. године. Због утицаја Јевреја град се некада назива Литванским Јерусалимом, а Наполеон га је 1812. године назвао „Јерусалимом севера“. Захваљујући лепој архитектури његов Стари град је 1994. године увршћен на листу Светске културне баштине под заштитом UNESCO-а, а 2009. године Вилњус је био европска престоница културе. Град је добио име по реци Вилњи, која протиче кроз град. Познат је и по својим зеленим површинама које прекривају скоро 69 % површине града.

Историчар Ромас Батура град поистовећује са Ворутом, замком литванског краља Миндаугаса, о чијој се локацији и данас воде полемике. Под управом Витениса трговачко насеље прераста у град и прва католичка црква је изграђена. Ипак, под данашњим именом и у својству престонице, град је први пут поменут у писму Гедиминаса, Великог војводе од Литваније, у којем позива припаднике немачке јеврејске заједнице да се доселе у град. Према легенди, Гедиминас је сањао гвозденог вука како завија на врху брда. Пагански свештеник га је саветовао да гвоздени вук представља замак и град који ће подићи на том месту. Свештеник је рекао и да ће град бити престоница литванских земаља и седиште краљева, а слава њихове владавине проносиће се светом. Географски положај града имао је и практичну предност: град је у унутрашњости Литваније, на ушћу двеју пловних река, окружен шумом и мочварама које су тешко проходне.

Под управом Гедиминаса, град је напредовао и његов значај је растао, пошто је владар ратовима и стратешким савезима проширио

Велико литванско војводство на делове данашње Белорусије, Украјине, Пољске, Русије и Молдавије. Градске зидине са три куле и девет капија подигнуте су од 1503. до 1522. године из безбедносних разлога. Развоју града допринело је и оснивање универзитета 1579. године, који је постао научни и културни центар Пољско-литванске уније. Брз развој града привукао је становнике из свих крајева државе. Због чињенице да се у граду говорило много језика (литвански, пољски, руски, украјински, старословенски, јидиш, хебрејски, немачки, турски и други) град је поређен са Вавилоном. Сваки народ који је живео у Вилњусу дао је свој допринос животу града, развоју занатства, трговине и науке.

У XVII веку град је задесило више несрећа. У серији ратова који се једном речју називају Потоп, страдало је становништво, а град је опљачкан и спаљен. Године 1710. град је захватила куга, која је убила 35.000 становника. Упркос великим људским губицима, на крају XVIII века, град је са 56.000 становника био трећи град по броју становника у Руском царству. Током XVIII века делови Пољско-литванске уније припојени су другим државама: Хабзбуршкој монархији, Пруској и Руском царству, а Вилњус је постао престоница Вилњуске губерније у саставу Руског царства. Градске зидине се руше, а очувана остаје само Капија зоре. Град је 1812. године запосео Наполеон на свом походу према Москви.

У току Новембарског устанка 1831. године Универзитет је затворен, а демонстрације 1861. године, као и Јануарски устанак 1863. године су угушени. После устанка, употреба литванског и пољског језика је ограничена. Јеврејска заједница у граду била је бројна. Према руском попису из 1897. године, од 154.500 становника, Јевреји су чинили 40%. На почетку XX века, становништво је већином говорило руски језик, док су они који говоре литвански, пољски и јидиш били мањина.

Током Првог светског рата, Вилњус и остатак Литваније је окупирала немачка војска. Акт о независности Литваније проглашен је 16. фебруара 1918. године. Након повлачења немачких снага, градом су кратко управљале јединице самоодбране, које су потиснуле совјетске снаге. Током литванских ратова за независност, град је опет заузела пољска војска, а потом и совјетска војска. И Пољска и Литванија су Вилњус сматрале својим градом, па се у решавање неспоразума укључила Лига народа. Иако споразумом у Сувалки Вилњус и околина нису директно поменути, неки историчари сматрају да је баш овим

споразумом додељен Литванији. Пољска војска је заузела град 9. октобра 1920. године. Град и околина су означени као посебна држава, Република Централна Литванија. После избора 20. фебруара 1922. године Централну Литванију је анектирала Пољска, а Вилњус прогласила престоницом војводства Вилно. Овом поступку се Литванија противила и прекинула је дипломатске односе са Пољском. У то време, Литванци су чинили тек 6% становништва града. Вилњуски универзитет је поново отворен 1919. године под именом Универзитет „Стефан Батори“. Године 1931. град је имао скоро 200.000 становника и био је пети по величини у Пољској.

На почетку Другог светског рата Пактом о ненападању између Немачке и Савеза Совјетских Социјалистичких Република Литванија и Пољска су подељене на совјетску и немачку интересну сферу. 10. октобра 1939. године СССР и Литванија су закључиле споразум, којим је литванска влада прихватила војно присуство совјетских снага у неким деловима земље. Црвена армија се повукла из града 28. октобра 1939. године, али је већ следеће године Совјетски савез анектирао целу Литванију. У јуну 1941. године немачке снаге окупирале су град, а у Холокаусту је страдало 95% јеврејске популације у Литванији. У јулу 1944. године совјетска војска преузима Вилњус и град убрзо постаје престоница совјетске републике Литваније. 11. марта 1990. године Литванија је прогласила независност, коју је СССР покушао да спречи, да би је признао тек у септембру 1991. године.

Вилњус се брзо мења, па данас изгледа као модеран европски град. Старе зграде се обнављају, а развија се нови пословни и административни центар града на северној обали реке Нерис. Светска економска криза успорила је реализацију планова за обнову старих грађевина. Вилњус је познат и као један од градова са најбржим интернетом у свету, као и један од европских градова са најквалитетнијом и најчистијом водом за пиће. У граду је 2012. године живело око 535.000 становника.

Вилњус је космополитски град са разноврсном архитектуром. Попут већине средњовековних градова, и овај град се развијао око Градске куће. Главна улица старог дела града, Пилиес, повезује Палату великих војвода од Литваније на Катедралном тргу са Градском кућом. Остале улице кривудају између палата феудалаца, цркава, продавница и радионица. Историјски центар Вилњуса, Стари град, један је од највећих у Европи. Већина културно-историјских споменика налази се у

овом делу града. Око 1500 зграда чине мешавину архитектонских стилова. Иако је Вилњус познат по барокним грађевинама, постоје и зграде у стилу готике, ренесансе и других стилова. Управо тај склоп различитих стилова допринео је да Стари град буде уписан на листу Светске културне баштине под заштитом UNESCO-а.

Гедиминас кула

Комплекс Вилњуског замка представља групу одбрамбених, културних и верских објекта и укључује Гедиминас кулу, Катедрални трг, Палату великих војвода и остатке неколико средњовековних замака.

Палата великих војвода од Литваније изграђена је у XV веку. Палата смештена у доњем делу Вилњуског замка ширила се током XVI и XVII века. Четири века је палата била политички, административни и културни центар Великог литванског војводства. Палата је уништена 1801. године. Радови на новој палати на месту некадашње, и поред неслагања неких историчара, започели су 2002. године. Нова палата је

отворена 6. јула 2009. године, у част миленијума имена Литванија, иако још није била завршена због недостатка средстава. Палата је званично отворена за јавност 6. јула 2013. године, у част 760 година од крунисања краља Миндаугаса. Током литванског председавања Саветом Европске Уније и Самита источног партнерства, палата је била место сусрета европских лидера.

Гедиминас кула се налази у горњем делу замка. Прву фортификацију од дрвета изградио је војвода Великог литванског војводства, Гедиминас. Прва грађевина од цигле завршена је 1409. године, а трећи ниво куле обновљен је 1930. године. У кули је поставка предмета пронађених на брду и околини. До куле на врху брда може да се дође пешице или жичаром. Кула је један од симбола Вилњуса и Литваније, налази се на новчаницама и помиње у патриотским песмама. Са куле се пружа одличан поглед на град.

Катедрални трг је главни трг Старог града и налази се испред неокласицистичке катедрале. Овај трг је место укрштања главних градских улица и центар градског живота. Овде се одржавају војне параде, изложбе, концерти и прославе Нове године. Трг је изграђен крајем XIX века, током реконструкције катедрале. Пре тога, на месту данашњег трга налазиле су се бројне средњовековне зграде, ренесансне куће и делови доњег замка. Изградњом трга створен је отворени простор у центру града. На тргу се, неколико метара од катедрале, налази и звоник катедрале. Овакав положај звоника, прилично је неуобичајен изван Италије. Неки историчари сматрају да је звоник заправо некадашња кула градских зидина средњовековног доњег замка, док други мисле да је мали пагански храм претворен у звоник. Доњи део звоника подигнут је у XIII веку, горњи у XVIII веку, док је неокласицистички део урађен у XIX веку, током реконструкције катедрале. На тргу се налази споменик једном од првих владара Литваније, Гедиминасу. Споменик Витаутаса Кашуба откривен је 1996. године, а изливен је од бронзе коју су запленили литвански граничари. Мермерно постоље је поклон владе Украјине, а скулптура је бесплатно изливена у Талину. Трг је поплочан светлим гранитом 2000. године, док су ископине старог утврђења наглашене црвеним гранитом. Међународна телевизијска станица CNN 2013. године прогласила је новогодишњу јелку на Катедралном тргу најбољом на свету, а сајтови посвећени туризму препоручују боравак у Вилњусу за Божић.

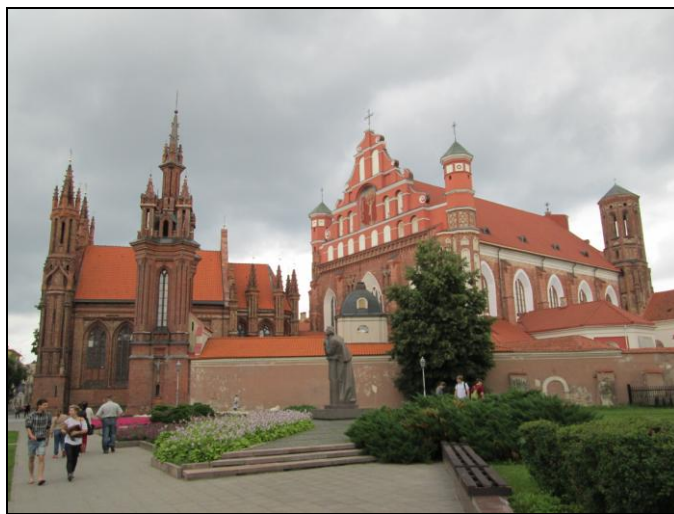
Вилњуска катедрала је главна римокатоличка катедрала и центар духовног живота католика у Литванији. Налази се на Катедралном тргу и посвећена је свецима Станиславу и Ладиславу. У њој су крунисане велике војводе од Литваније, а у њеним криптама почивају познате личности литванске и пољске историје. У Маузолеју владара, поред капеле Светог Казимира сахрањен је Велики војвода од Литваније и краљ Пољске Александар. У цркви постоје уметничка дела, укључујући фреске и слике различитих величина од XVI до XIX века. Током рестаурације цркве откривени су олтар паганског храма и под постављен за време владавине краља Миндаугаса, као и остаци цркве изграђене 1387. године. Пронађена је и најстарија фреска у Литванији, која потиче са краја XIV века. Током совјетске ере у цркви није било богослужења, до 1985. године. И данас се катедрала званично зове Галерија слика, иако је статус катедрале повратила 1989. године.

У граду постоји више од шездесет цркава. Међу њима су најважније: црква Свете Ане, црква Светог Јована, црква Светог Петра и Павла, црква Светог Казимира, црква Свете Катарине, црква архангела Михајла, црква Светог Николе, црква Свете Терезе, црква Свих светих и многе друге.

Црква Свете Ане је ремек-дело у стилу касне готике. Прва дрвена црква на овом месту изграђена је за Ану, војвоткињу од Литваније, прву жену Витаутаса Великог, али је уништена у пожару 1419. године. Црква од 33 врсте црвене цигле је на том месту грађена на иницијативу Великог војводе од Литваније, Александра од 1495-1500. године. Касније су вршене реконструкције, у циљу отклањања последица пожара и ојачавања фасаде. Према легенди, Наполеону се црква толико допала да је пожелео да је „на длану пренесе“ у Париз. Црква Свете Ане је део већег комплекса, који обухвата готичку цркву Светог Фрање Асишког и Бернандинаца и манастир. Главна фасада у стилу касне („пламене“) готике најупечатљивији је део цркве, док је унутрашњост украшена у барокном стилу, а звоник сазидан у неоготичком стилу.

Црква Светог Јована завршена је 1426. године, након четири деценије изградње. Црква је 1571. године постала део универзитетског комплекса. Црква је позната и по звонику високом 68 метара. У језгру звоника је окачено Фукоово клатно, чије кретање представља доказ Земљине ротације. Посетиоци који савладају 193 дрвене степенице, могу да се попну до видиковца на висини од 45 метара, са ког се пружа леп поглед на Стари град.

Црква Светог Петра и Павла је ремек дело барока XVII века, а у XIX веку дозидана је проповедаоница у рококо стилу. Према легенди, изграђена је на месту дрвеног храма посвећеном Милди, паганској богињи љубави и брака. Црква је позната по прелепој унутрашњости коју краси око 2.000 штуко фигура.

Црква Свете Ане

Председничка палата се налази на тргу Симонаса Даукантаса, дипломца Вилњуског универзитета и писца прве историје Литваније. Док се приближавате тргу, уска улица се шири и тргом доминира класицистичка грађевина са краја XVIII и почетка XIX века. Ова грађевина је некада била дом вилњуских бискупа и губернатора. Палату се посетили руски цар Александар I, француски крај Луј XVIII, Наполеон Бонапарта и други важне историјске личности. Зграда је реновирана 1997. године и данас је у њој канцеларија председника, у којој председник прима званице. Изнад зграде се вијори литванска застава, која је спуштена на пола копља када је председник ван земље. Свакога дана у 18 часова испред палате се одвија смена страже, а сваке недеље у 12 часова одвија се церемонија подизања заставе и тада су

гардисти обучени у униформе које су израђене по узору на униформе гардиста Палате великих војвода из XIV века.

Градска кућа израђена је након што је Литванија 1387. године постала хришћанска држава, а Вилњус добио овлашћења заснована на Магдебуршком праву. Тада се јавила потреба да град добије седиште власти. На једном месту били су градско веће, суд, трезор, архива, складиште оружја и муниције, соба са стандардним мерним јединицама, а затвор је био у подруму зграде. Зграда је изграђена у готичком стилу, али се током времена мењала, па је у XVIII веку претворена у класицистичку грађевину. И намена зграде се мењала. У XIX веку зграда је претворена у позориште у којем су одржаване и премијере опера познатог пољског композитора, Станислава Мониушка, а у XX веку у згради је био музеј. Данас је Градска кућа репрезентативан објекат у којем се одржавају концерти, књижевне вечери, промоције књига, изложбе и фестивали.

Градска кућа

Универзитет у Вилњусу је један од најстаријих у овом делу Европе. Основали су га језуитски монаси 1579. године. Комплекс универитета ширио се током векова и обухвата грађевине у стилу готике, барока и класицизма. Жива студентска атмосфера контраст је старим грађевинама. Тринаест дворишта названих по познатим

104

дипломцима и некадашњим професорима, аркаде и галерије употпуњују комплекс универзитета. У старој згради универзитета смештени су администрација и три факултета, од дванаест колико има универзитет. Универзитетска библиотека чува око пет милиона публикација, укључујући и један од два позната примерка прве литванске књиге, „Катихизис“ Мартинаса Мажвидаса.

Улица Пилиес је једна од најстаријих и главних улица у вилњуском Старом граду. Улица се помиње у историјским списима из 1532. године и изграђена је на месту пута који је водио од Вилњуског замка ка Пољској и Русији. Краљеви, папини изасланици и изасланици других држава пролазили су овом улицом на путу до замка. Племићи и богати грађани градили су своје куће у овој улици. Уз ову улицу развио се универзитет. Ова кратка и стрма улица данас повезује Катедрални трг и Градску кућу. У најширем делу улице, налази се велика пијаца поред Градске куће и рибља пијаца поред цркве Свете Петке. У улици могу да се купе различити сувенири, нарочито од ћилибара, а њом пролазе готово све важне поворке, било да је повод Божић, Ускрс, Дан обнове независности или спонтана прослава победе литванске кошаркашке репрезентације.

Кућа потписника је историјски споменик у улици Пилиес. Зграда се помиње 1645. године, а током наредних векова мењала је власнике. После пожара у XVIII веку зграда је реконструисана, а трећи спрат дограђен. Крајем XIX века зграда је реновирана у неоренесансном стилу. Фасада на првом спрату је украшена скулптурама које симболизују пољопривреду и риболов, а на трећем спрату су две мушке бисте. У приземљу се налазио кафе, а остали спратови су издавани, пре 1918. године. На трећем спрату зграде, двадесет чланова Савета Литваније је 16. фебруара 1918. године потписало Акт о независности Литваније. Потом су у згради биле смештене бројне организације а после поновног стицања независности Литваније, Кућа потписника је претворена у музеј, а за јавност отворена 2000. године.

Капија зоре је градска капија Вилњуса и један од најважнијих верских и културно-историјских споменика у граду. Капија је део одбрамбених зидина Вилњуса, грађених од 1503. до 1522. године. Једина преостала од некадашњих девет градских капија, позната је и као Оштра капија и Капија Мединкаи, јер води ка истоименом селу јужно од града. У XVI веку у капијама су били смештени и верски предмети, да чувају град од напада и благослове путнике. Тако се у Капији зоре

налази икона Богородице, за коју се верује да има чудотворне моћи и која је поштована и међу католицима и православцима. Икона је у XVII веку насликана на храстовој дасци темпером, а потом и уљаним бојама. Капија зоре је један од препознатљивих симбола града и налази се на кованицама литванске монете.

Бастион градских зидина, део је одбрамбених зидина Вилњуса и често се назива барбакана. Изграђен је у првој половини XVII века и састоји се од куле, која је део градских зидина, пушкарница и тунела дугачког 48 метара. У XIX веку бастион је затрпан земљом и није вршио своју пробитну функцију. Године 1966. започела су истраживања и обнова, која је резултирала отварањем музеја 1987. године.

Три крста су, према веровању, подигнута у XVII веку у знак сећања на групу монаха из оближњег манастира који су страдали у XIV веку. Споменик се мењао више пута, а данашњи је рад архитекте и вајара Антанаса Вивулског из 1989. године и подигнут је на месту споменика који су совјетске власти уклониле половином XX века.

Национални музеј Литваније чува културно наслеђе државе. У најстаријем музеју у држави постоји стална поставка која сведочи о историји, култури и обичајима у Литванији. Испред музеја се налази споменик краљу Миндаугасу, ујединитељу литванских земаља. Споменик је урадио вајар Регимантас Мидвикис и постављен је 2003. године у част обележавања 750. годишњице од крунисања краља. Двориште музеја је жичаром повезано са Гедиминас кулом.

Национална галерија је модеран центар културе и уметности. Стална поставка обухвата уметничка дела савременог сликарства, вајарства, графике, фотографије, инсталације и видео-радова. У галерији се одржавају гостујуће изложбе и едукативни програми, а посетиоци могу да користе библиотеку и читаоницу.

Музеј ћилибара је основан 1988. године. Његова колекција обухвата предмете од ћилибира различитих облика, величина и боја. Музеј новца у пет сала на два спрата упознаје посетиоце са историјом банкарства и светских валута, коришћењем едукативних игара и тематских филмова. У граду постоје још и: Музеј енергије и технологије, Музеј црквеног наслеђа, Јеврејски музеј посвећен животу јеврејске заједнице у Литванији и Холокаусту, Музеј жртава геноцида, Музеј војне машинерије и транспортних средстава, Музеј примењене уметности, Музеј играчака, Железнички музеј и многи други мањи музеји.

ТВ торањ је једна од највиших грађевина овог дела Европе. Торањ је висок 326 метара, а на висини од 165 метара постоји покретна платформа за разгледање, која се за сат времена једном окрене око осе торња. Овде се налази и кафе из ког посетиоци могу да разгледају околину у полупречнику и до 50 километара.

Ужупис је део града који често пореде са париским Монмартром и Кристијанијом у Копенхагену. Име Ужупис означава место преко реке, а на обали реке налази се бронзана скулптура сирене Ужуписа. Ово некада сиромашно предграђе су најпре насељавале занатлије, а у једном периоду Ужупис је запостављен и био је најмање безбедан део града. Временом, овде се насељавају уметници због јефтиног смештаја и близине Ликовне академије. Изложбе, концерти, књижевне вечери, перформанси и фестивали се овде организују. Углед четврти расте и данас је ово један од најпрестижнијих делова града. Од око 7000 становника, око 1000 су уметници. Ова градска четврт је „република“ уметника. Република Ужупис је, вероватно не случајно, проглашена 1. априла 1997. године. Има своју химну, заставу, устав, председника, владу, војску (са 11 војника), бискупа, две цркве, седам мостова, заштитника-бронзану фигуру анђела Ужуписа. Устав Републике Ужупис има четрдесетак чланова и исписан је на таблама на почетку улице Паупио. Написали су га уметници Ромас Лилеикис и Томас Чепантис, а одредбе устава су врло занимљиве. Неке од њих су: „Свако има право да греши“, „Свако има право да воли“, „Свако има право да буде јединствен“, „Пас има право да буде пас“, „Свако понекад има право да не буде свестан својих обавеза“, „Свако има право да буде срећан“, „Свако има право да буде несрећан“, „Нико нема право да чини насиље“, „Свако има право да слави или не слави свој рођендан“, „Свако може да подели оно што има“, „Свако може да буде независан“, „Свако је одговоран за своју слободу“, „Свако има право да буде несхваћен“ и друге, једнако занимљиве. Занимљиво је и да садашњи градоначелник Вилњуса живи у Ужупису и да често учествује у догађајима који се овде одвијају.

Када је средином XIX века изграђена пруга Вилњус-Санкт Петербург, град је почео да се шири и развија изван Старог града. Изграђена је главна улица овог дела града, која је неколико пута мењала име и данас се зове Гедиминас авенија. Улица повезује Катедрални трг са зградом Парламента и у њој су смештене јавне установе, државна администрација и компаније.

У граду постоји неколико веома лепих паркова. У башти Бернандинског манастира, налазе се гинко, канадска јела, црни бор, три храста старија од триста година, ружичњак, мало језеро, музичка фонтана и дечије игралиште. Калну парк је познат по споменику Три крста и прелепом погледу на град. Парк Вингис је међу становницима Вилњуса омиљен за шетњу, возњу бицикли и ролера, а у центру парка је подигнута бина за концерте и друге догађаје. Ботаничка башта Вилњуског универзитета је највећи и биљкама најбогатији парк у Литванији. Пажњу привлаче и регионални паркови Веркиаи и Павилниаи. У близини града се налази и парк Европа. Парк се налази на месту које је француски Национални географски институт означио као географски центар Европе. У парку се налази око стотину скулптура различитих уметника, укључујући и највећу скулптуру од телевизора. Лавиринт од 3000 телевизора дугачак је 700 метара и увршћен је у Гинисову књигу рекорда.

Осим лепих грађевина, културно-историјских споменика и занимљиве литванске кухиње, боравак у главном граду Литваније улепшаће пријатна атмосфера која се у граду осећа на сваком кораку и љубазни људи, који су увек расположени да помогну туристима.

Алекса Попадић